

OTA-ONANING SHAXS SIFATIDA YETILGANLIGINI OILADAGI
TARBIYA XARAKTERIGA TA'SIRI.

Supervisor: Raxmatullayeva Mushtariy

Jizzakh branch of the National University
of Uzbekistan named after Mirzo Ulugbek

The faculty of Psychology, department of Foreign languages

Student of group 402 -22: Xaydarova Madina

Annotatsiya: Ota-onaning faol pozitsiyasining qarama-qarshi tomoni ota-onaning o'ziga ishonchsizligi va o'zini past baholashiga asoslangan shubhali pozitsiyadir. Ikki farzandli oilalarda ota-onalarni tarbiyalashning o'ziga xos omillari himoya mexanizmining namoyon bo'lishini aniqlaydi.

Shaxsiy yetuklikning eng batafsil tavsifini P. M. Yakobson (1981) bergan. U buni **ijtimoiy -tarixiy hodisa** sifatida belgilagan, chunki turli ijtimoiy sharoitlarda etuklik tushunchasi har xil mazmunga ega. Darhaqiqat, zamonamizning ijtimoiy ongida yetuk shaxs mezoni mavjud. Bu shaxs onginging ma'lum darajada rivojlanishini, uning baholash va mulohazalarini, uning xatti-harakatlari va harakatlarini tartibga solishni, voqelikning turli tomonlariga (tabiiy va ijtimoiy) munosabatini nazarda tutadi. Bizning madaniyatimizga xos bo'lgan yetuk shaxs g'oyasi aniq shaxslararo aloqalar jarayonida insonning harakatlari, xatti-harakatlari va harakatlariga atrofdagi odamlarning munosabati tabiatida. U jamiyat tomonidan kattalarga yuklangan qonunchilik va xulq-atvor normalarining tabiatida ifodalanadi. Insonning jamiyatdagi o'rnini qanchalik adekvat tushunishida, qaysi dunyoqarash yoki falsafaga amal qilishida, uning ijtimoiy institutlarga (axloqiy me'yorlar, huquqlar, qonunlar, ijtimoiy qadriyatlar) munosabati qanday ekanligida ifodalangan **ijtimoiy etuklik** tushuniladi.

Ijtimoiy yetuklikkam fuqarolik yetukligi, ya'ni o'z Vatani, xalqi, jamiyat oldidagi burchini, o'z mehnati uchun mas'ul bo'lishni anglash;

-axloqiy - axloqiy me'yorlarni tushunish, qabul qilish va amalga oshirish, rivojlangan vijdonning mavjudligi, odamlarning bir-biriga bo'lgan munosabatlarining belgilangan me'yorlariga muvofiq harakat qilishga tayyorlik, sevish va his qilish qobiliyati, sevgida mas'uliyat, oila qurish va uning kelajagi;

estetik - kundalik hayotda, san'atda va tabiatda go'zallikni uning u yoki bu ko'rinishi va shakllarida idrok etishning yetarlicha rivojlangan qobiliyati.

FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQRARISH INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI VOLUME-2, ISSUE-1

-*axloqiy* - axloqiy me'yorlarni tushunish, qabul qilish va amalga oshirish, rivojlangan vijdonning mavjudligi, odamlarning bir-biriga bo'lgan munosabatlarining belgilangan me'yorlariga muvofiq harakat qilishga tayyorlik, sevish va his qilish qobiliyati, sevgida mas'uliyat, oila qurish va uning kelajagi;

-*estetik* - kundalik hayotda, san'atda va tabiatda go'zallikni uning u yoki bu ko'rinishi va shakllarida idrok etishning yetarlicha rivojlangan qobiliyati.

L. I. Bojovich ta'kidlaydiki, *psixologik jihatdan yetuk shaxs - bu ma'lum, yetarlicha* yuqori ruhiy rivojlanish darajasiga yetgan shaxs. Ushbu rivojlanishning asosiy xususiyati odamda o'ziga bevosita ta'sir ko'rsatadigan holatlardan (va hatto ularga qaramasdan) mustaqil ravishda o'zini tutish qobiliyatining paydo bo'lishi, o'z oldiga ongli ravishda qo'yilgan maqsadlarga asoslanadi. Bunday qobiliyatning paydo bo'lishi inson xatti-harakatlarining reaktiv emas, balki faolligini belgilaydi. Bu iroda bilan bog'liq bo'lib, u insonning xatti-harakatlarini ongli ravishda nazorat qilishni ta'minlaydi.

Oldingi bosqichlarda dunyo bilan o'zaro munosabatlarning eng yuqori darajasida va ularning har biri uchun o'z o'rnini belgilash, yetuk shaxs yengishi kerak bo'lgan hayotiy vaziyatlarning tipologiyasi bilan belgilanadi. Shaxsiy kamolot davrida faoliyatning har xil turlari birlashtirilib, o'zining to'liq rivojlangan shakllarida inson hayotining turli xil kombinatsiyalangan usullarini keltirib chiqaradi, shaxsiy rivojlanishni sifat jihatidan yangi bosqichga ko'taradi.

Shaxsiy yetuklik insonning ma'naviy, intellektual va jismoniy qobiliyatlarini eng yuqori darajada rivojlanishiga erishish tendentsiyasi bilan tavsiflanadi. Yetuk shaxsning quyidagi xususiyatlari ajralib turadi: rivojlangan mas'uliyat hissi, boshqa odamlarga g'amxo'rlik qilish zarurati, jamiyat hayotida faol ishtirok etish va o'z bilim va qobiliyatlaridan samarali foydalanish qobiliyati, boshqa shaxs bilan psixologik yaqinlik; eng muhimi o'zini o'zi anglash yo'lida turli xil hayotiy muammolarni konstruktiv hal qilish.

P. M. Yakobson yetuk shaxsning quyidagi psixologik xususiyatlarini aniqlaydi:

- ijodkorlikka intilish, hayotning turli sohalarida ijodkorlikning namoyon bo'lishi;
- ijtimoiy hayotning juda keng ko'lamli hodisalariga (turli xil janr va shakllardagi san'atga, uning turli ko'rinishlarida odamlar hayotiga; ilmiy bilimlar, axloq, g'oyalar dunyosi) bilan bog'liq nozik sezgirlik. va hokazo;
- selektiv xarakterga ega bo'lgan, lekin uni keltirib chiqaradigan hodisalarning keng doirasiga ega bo'lgan yetarlicha hissiy sezgirlik; atrofdagi dunyo hodisalari,

**FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQRISH
INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI
VOLUME-2, ISSUE-1**

ijtimoiy hodisalar, insoniy munosabatlarning ma'lum bir sohasiga nisbatan yuqori darajadagi hissiy sezgirlikni namoyon etish qobiliyati ;

- harakatlarda shaxsning o'zi ochib bermoqchi bo'lgan o'ziga xos imkoniyatlarini amalga oshirish qobiliyati ;

- o'z-o'zini tashkil qilish vazifalariga xizmat qiladigan o'zining ruhiy qiyofasini aks ettirish . Bunday o'z-o'zini tashkil etishning maqsadlari juda xilma-xil va kengdir - axloqiy o'zini o'zi takomillashtirish, intellektual o'sish, estetik rivojlanish va boshqalar.

R. M. Shamionov fikricha, shaxsiy kamolot murakkab shakllanish bo'lib, uning omillari tuzilmasi faoliyatning turli sohalarida mas'uliyat, hissiy yetuklik, xatti-harakatlarning o'zini o'zi boshqarishi, mustaqillik, o'z-o'zini aks ettirishning adekvatligi, o'z-o'zini anglash kabi sifatlardan iborat. Shaxsiy yetuklik shaxsning umumiy tuzilishining bir qismi bo'lib, bir qator shaxsiy xususiyatlar, masalan, xushmuomalalik, ijtimoiy talablarga rioya qilish, yumshoqlik, radikallik, ishonchlilik, bag'rikenglik, o'ziga ishonch, tabiiylik bilan bog'liq bo'ladi.

A.A.Rean shaxsiy yetuklikning to'rtta asosiy komponentini belgilaydi: mas'uliyat, bag'rikenglik, o'z-o'zini rivojlantirish va ijobiy fikrlash (asosiy integrativ komponent).

Shaxsiy yetuklikning yetarli emasligi ko'rsatkichlari quyidagilardir: shaxsiy nizolarning mavjudligi, tashvish, noaniqlik, ruhiy stress, nevroitik reaksiyalar belgilari , o'tkir xususiyatlar, turli xil shaxsiy sohalarning yetuklik darajasining yetarli emasligi, mikrosotsial jarayonlarga to'liq mos kelmaslik, o'zini o'zi boshqarishda qiyinchiliklar, o'z holatlarini, his-tuyg'ularini, xatti-harakatlarini va boshqalarni tartibga solishda qiyinchiliklarga uchrashi.

N. R. Bityanovanning fikricha, har tomonlama rivojlangan va yetuk shaxs roliga hech kim da'vo qila olmaydi. O'z -o'zini rivojlantirish - bu erishish maqsadga muvofiq emas, balki doimiy jarayon. U, shuningdek, yetuk shaxs bilan yetuk yoki nevroitik shaxs o'rtasidagi sifat jihatidan farqni ko'rdi. Aksincha, balog'atga yetmagan shaxslarning xatti-harakati, asosan, bolalik tajribasidan kelib chiqadigan ongsiz motivlar bilan boshqariladi.

Shunday qilib, yetuk shaxs uchun qanday mezonlar taklif qilinmasin, ularning barchasida faol shaxs g'oyasi paydo bo'ladi, yangi vazifalar qo'yiladi, turli maqsadlarga intiladi - bir so'z bilan aytganda, qarama-qarshi jarayonning sub'ekti sifatida shaxs haqida. uning hayot yo'lidan Shaxs shaxs tomonidan tarbiyalanadi degan

FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQRARISH INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI VOLUME-2, ISSUE-1

fikrga asoslanib, ota-onaning shaxsiy yetukligi oila tarbiyasida eng muhim omil hisoblanadi, deb taxmin qilish mumkin.

"Shaxsning shakllanishi to'g'risida" maqolasida C. G. Jung ota-onalarning shaxsiyatini rivojlantirish zarurligini juda yaxshi ko'rsatib beradi: "Ular doimo bolani shaxs sifatida tarbiyalash kerakligini takrorlaydilar. Albatta, men bu yuksak tarbiyaviy idealga ta'zim qilaman. Biroq, kim shaxsni tarbiyalashga chaqiriladi? Avvalo, bular eng oddiy, qobiliyatsiz ota-onalar bo'lib, ular ko'pincha o'zlari, yarmi yoki hatto butun umri davomida asosan bolalar bo'lib qoladilar. Biz bolalarda o'zgartirmoqchi bo'lgan hamma narsa, birinchi navbatda, o'zimizni o'zgartirishimiz lozim bo'ladi. Hech kim o'zi shaxs bo'lmasa, shaxsni tarbiyalay olmaydi. Shaxsiyat - bu eng yuqori hayotiylik, individual mavjudlikni mutlaq qabul qilish va eng katta tanlash erkinligi bilan umumiy ahamiyatga ega bo'lgan narsaga eng muvaffaqiyatli moslashish –natijasidir. Masalan, J. Gabriel Bolduin va Sheferning tadqiqotlariga asoslanib, bolalarning shaxsiyati qaysidir ma'noda ularning ota-onalari shaxsiyatini aks ettiradi, degan xulosaga keladi.

M.Zemka ota-onaning shaxsiyati va ularning pozitsiyalari bolaning rivojlanayotgan shaxsiga katta ta'sir ko'rsatadi, deb ta'kidlaydi. Bola o'z ko'z o'ngida ota-onasi yoki hayotidagi boshqa muhim shaxslarning namunasiga ega bo'lib, model deb ataladigan bo'lsa, nafaqat ularning oddiy harakatlariga taqlid qiladi, balki ularning xatti-harakatlarining umumiy tendentsiyalarini ham o'zlashtiradi.

Oilaviy ta'lim uslubi otalar va onalarning shaxsiy fazilatlarini, ularning hayot haqidagi g'oyalari bilan belgilanadi. Muayyan shaxsiy xususiyatlarga ega ota-ona oilaviy ta'limning ma'lum bir uslubini amalga oshiradi. Masalan, ekstrovert onalar, bunday onaning faol o'zini o'zi anglashi bilan ajralib turadi, bu boshqa narsalar qatorida bolada o'zini anglash istagini o'z ichiga oladi. Unda mustaqillik, tashabbusni qo'llab-quvvatlaydi va oxir-oqibat bolangizning faol o'zini o'zi anglashiga hissa qo'shadi. Bunday onalarning oilasida bola tarbiyasi bilan bog'liq ta'lim qarama-qarshiliklari kamroq seziladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Ismoilova, N. and Abdullayeva, D. , Ijtimoiy psixologiya, O'zbekiston Faylasuflari Milliy Jamiyati Nashriyoti, 2013
2. Karimova, V. M. , Ijtimoiy psixologiya, O'zbekiston Respublikasi Oliy va O'rta Maxsus Ta'lim Vazirligi, 1994
3. Rahmatullayeva M. O 'QUVCHI SHAXSINI RIVOJLANTIRISHNING ASOSIY YO 'NALISHLARI //Журнал Педагогика и психологии в современном образовании. – 2021. – Т. 1. – №. 4.

**FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQRARISH
INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI
VOLUME-2, ISSUE-1**

4. Sohibjon o'g'li, M. O. (2024, March). BO'LAJAK PEDAGOGLARNING PEDAGOGIK-PSIXOLOGIK JIHATLARI. In *E Conference Zone* (pp. 6-10).
5. Rahmatullayeva, M. (2023). GORDON ALPORTNING SHAXS XUSUSIYATLARI KONSEPSIYASI HAQIDA. *Журнал Педагогике и психологии в современном образовании*, 3(3), 180-185.
6. ahmatullayeva, M., & Esanboyev, T. (2023). KICHIK MAKTAB YOSHI VA O'SMIRLIK DAVRIDA MEN KONSEPSIYASINING SHAKLLANISHI. *Журнал Педагогике и психологии в современном образовании*, 3(3), 186-191.
7. Rahmatullayeva, M., & Toshtemirova, N. (2023). SHAXSNING SOTSIAL-MADANIY NAZARYASI KREN XORNI TALQINDA. *Журнал Педагогике и психологии в современном образовании*, 3(3), 174-179.
8. Rahmatullayeva, M. (2023). BF SKINERNING OPERANT XULQ-ATVOR NAZARIYASI. *Журнал Педагогике и психологии в современном образовании*, 3(3), 199-204.
9. Gulnoza, R., Mushtariy, R., & Makhliyo, S. (2023). The physiological basis of temperament: unraveling the complexities of human nature. *Journal of Academic Research and Trends in Educational Sciences*, 2(2), 243-247.
10. Rahmatullayeva, M., & Norqulova, I. (2023). BO 'LAJAK PEDAGOGLARNING KASBIY MOSLASHTIRISH OMILLARI VA SHART-SHAROITLARI. *Журнал Педагогике и психологии в современном образовании*, 3(3), 83-88.
11. Gulnoza, R., Mushtariy, R., & Yoqubjon, M. (2023). Therapy, physiology of sensation and perception. *Journal of Academic Research and Trends in Educational Sciences*, 2(2), 214-219.
12. Rahmatullayeva, M., Khasanov, F., & Abduganieva, A. (2023). ATTENTION AND MEMORY AS A MENTAL PROCESS. *Наука и инновация*, 1(10), 60-62.
13. Rashidova, G., Raxmatullayeva, M., Saidov, S., & Egamqulova, S. (2023). Character, ability, and action: the unity of human activity. *Наука и инновация*, 1(10), 152-155.